

DİNÎ DEĞERLERİN İLETİŞİMİNDE ÜSLUP VE GÜZEL KONUŞMANIN ETKİSİ

THE EFFECT OF RHETORIC AND TURN OF PHRASE ON COMMUNICATION OF RELIGIOUS VALUES

Geliş Tarihi:23.02.2022 Kabul Tarihi: 26.08.2022

✉ **FİKRET KARAMAN**

PROF. DR.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

orcid.org/000-0002-5640-2901

fkaraman23@yahoo.com

ÖZ

Eşyanın isimleriyle tanımlanması, ilk insan Hz. Âdem ile başlamıştır. Önce varlıkların isimleri Hz. Âdem'e öğretilmiş, sonra da mahiyetleri ve ne işe yaradıkları açıklanmıştır. Örneğin; yazmak için kalem, dikmek için iğnenin işlevi öğretilmiştir. Söz konusu isimler; zamanla birçok milletin dili halinde şekillenmiştir. Nitekim Allah ilahi emirleri bildirmek üzere her millete, kendi dilleriyle konuşan peygamberler göndermiştir. Bu kutlu elçiler davet ve tebliğ görevlerini sadece Allah rızası için yapmışlardır. Geçimlerini de aynı şekilde kimseye yük olmadan kendi elleriyle temin etmişlerdir. Peygamberler vefatlarında ilmi miras bıraktıkları için, dini değerleri anlatma görevi, alimlere geçmiştir. Bu bağlamda hızlı bir değişim ve dönüşümün etkili olduğu günümüzde, Allah'ın elçilerinden kalan bu mirası, doğru bir iletişim ve güzel üslupla paylaşmaya her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlim, Din, Vahiy, Hitabet, İletişim, Üslup, Güzel Konuşma.

ABSTRACT

The identification of things by their names began with the first human being, Adam. First, Adam was taught the names of things and then their nature and function were explained. For example, he was taught the function of the pen for writing and the needle for sewing.

Over time, these names were shaped into the language of many nations. Indeed, Allah sent prophets to each nation to inform them of the divine commands, speaking in their own language. These holy messengers performed their duties of invitation and notification only for the sake of Allah. Likewise, they provided their livelihood with their own hands without being a burden to anyone.

Since the prophets left a legacy of knowledge at their deaths, the task of explaining religious values passed to scholars. In this context, in today's world of rapid change and transformation, there is more need than ever to share this legacy left by the messengers of Allah through proper communication and beautiful style.

Keywords: Science, Religion, Revelation, Oratory, Communication, Style, Eloquence.

SUMMARY

Almighty Allah has commissioned the prophets to speak to the people with soft but effective words. Because a beautiful and effective word is likened to a tree whose root is deep but whose branches rise to the sky and always bears fruit. According to some scholars, the beautiful word is the Qur'an. So is the tree of faith in the heart. As long as a person is busy with science and good deeds, he will be beneficial to his environment. Others have said that good word means faith. Bad and rude words, on the other hand, lead to hatred and anger. Often the price of a bad word has been paid with violence and fighting.

When Hz. Muhammad was talking to those around him, he would start with the name of Allah and communicate with the audience in a clear and gentle tone. With this exemplary act, he instilled trust in meeting, bazaar, market shopping, neighbor and friend relations. He was careful not to disturb others while speaking. He would choose nice words in conversation and would not raise his voice. He would prefer the easiest and most understandable method when explaining the topic he chose to his addressee. When it is necessary, he would explain the evidence about the subject and give good news of its wisdom, benefit, result and reward. Hz. Muhammed paid attention to the knowledge and understanding of the audience. While he was talking, those who were with him "It was as if they had a bird on their head and they would listen, gasping, so as not to frighten him." He wouldn't talk unless there was a need. "Whoever believes in Allah and the Hereafter should either speak good or remain silent" His good morals had a great influence on his invitation and communication.

The blessed messenger of Allah treated everyone, male and female, with kindness, especially to the weak, such as the poor, orphans, the elderly, and the sick. Once, while talking to his friends around him, he warned his companions, who were slow to make way for the old guest who came to visit him, with these words: "they is not one of us who does not show compassion to our little ones and respect our elders." They also recommended gift giving for the development of love between individuals. "Give a gift, for the gift destroys the grudge and hatred in the heart." he said.

The Qur'an orders people to be invited to good deeds without hurting them and with good advice. This method also honors the other: "Invite to the way of your Lord with wisdom and good advice, and argue with them in the best way." The prophets invited their ummah with good advice, convincing evidence and soft tone. This method was applied even to the Pharaoh, who was known for his ruthlessness. Hz. Moses prayed to Allah to untie the knot in his tongue in order to suggest good words: "Expand my heart. Make my work easier for me. Untie the knot from my tongue so that they can understand my words well." Finally, the knot in Moses' language was untied and he began to speak freely. Thus, Almighty Allah appointed his brother Harun as his helper. The two of them were asked to go to Pharaoh and invite them to the belief of tawhid: "Go to Pharaoh. Because he is so mad. Speak softly to him. Maybe he's sane or scared. Tell him that Allah has sent you to invite and warn him. Speak softly to him. It is hoped that a spark of charity will fall in his heart or he would be afraid and leave his anger."

The material and spiritual wealth that Allah has created for people is enough for everyone to live in wealth, peace and tranquility. Human's responsibility is to protect the values that lead to this success and happiness. Therefore, these universal religious values have been the common denominator of the society throughout history. The power of keeping the individual and society in the heart depend on correct communication, soft style and the art of eloquence. It is easier to please the other with a nice and kind approach. It increases hope and confidence for the future. As it is often said among the people, the tongue has no bones, but when used well, it can pull the snake out of its lair. For this reason, kind speech has always been the guarantee of peace and tranquility.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca, birey ve toplumu birbirine yaklaştıran temel bağlar; samimiyet, doğru iletişim, yumuşak ve güzel konuşma ilkeleridir. Bu ilkeler dinî değerlerin benimsenmesinde de etkili olmuştur. Sanayileşme süreciyle başlayan değişimler ve gelişmeler; dinin sosyal hayatımızdaki söyleminin daha nitelikli ve güçlü olması gerektiğini ortaya koymuştur. Buna 21. asrın ilk çeyreğinde giderek artan sosyal medya gücü ile dijitalleşme sektörünü de ilave etmek gerekir. Bu yeniliklere ve değişimlere rağmen din; Allah'a kulluk etme, güzel ahlâk, barış ve huzurun kaynağı olmaya devam etmektedir.¹

Kur'ân-ı Kerîm; iman edip güzel işler yapan insanı, varlıkların en hayırlısı olarak açıklamıştır.² Onu Allah'a kulluk etmeye, anne-babaya, akrabaya, yoksullara, komşulara, yolda kalanlara ev ve iş yerinde çalışanlara, iyilik yapmakla görevlendirmiştir.³ Yüce Allah insanların bir erkekle bir dişiden yaratıldığına dikkat çekmiş onların birbirleriyle tanışmaları için, kavimlere ve kabilelere ayırdığını açıklamıştır.⁴ Şüphesiz bu yaratılışın ve tanışmanın amacı toplumu; ırk, dil, renk ve cinsiyet üzerinden ayırıştırmak değil, aksine aralarındaki dostluk, barış ve güveni yerleştirmektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), her doğan çocuğun fitrat üzere dünyaya geldiğini daha sonra anne ve babasının telkini ile bir inanca sahip olacağına dikkat çekerek dinin sosyal hayatımızdaki önemini vurgulamıştır.⁵ İnsanlar arasındaki üstünlüğün de Allah'ın emir ve yasaklarına karşı ortaya konulan duyarlılık derecesiyle orantılı olduğunu belirtmiştir.⁶

Cenab-ı Hak insanları varlığından haberdar etmek ve kendisine ibadet etmelerini sağlamak üzere peygamberler

¹ Mehmet S. Aydın, *İçerik Kritik Bakış* (İstanbul: İyi Adam Yayıncılık, 1999), 20.

² el-Beyyine 98/7.

³ en-Nisâ 4/36.

⁴ el-Hucurât 49/13.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih* (Beyrût: Dârü'l İhyâü't-Türas Arabî, 1952), "Cenâiz", 79.

⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il Kur'ân*, çev: Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1972), 13, 507.

göndermiştir.⁷ Bu kutlu elçilerin; iletişim ve tebliğleri sayesinde hidayete kavuşanlar olduğu gibi; şirk, küfür ve nifak çizgisinde ısrar edenler de olmuştur.⁸ Nübüvvet zincirinin sona ermesiyle bu ilahi mesajların sunumu ve anlatım görevi; İslâm âlimlerine verilmiştir.

Bu araştırmada; dini değerlerin anlatımında, ilk iletişim, etkili söz söyleme, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üslubu, güzel öğüt, hikmetli söz ve tatlı dil ile gönülleri yumuşatmanın önemi üzerinde durulacaktır. Ayrıca dinin özünü bağdaşmayan şiddet ve nefret dilinin sakıncalarına dikkat çekilecektir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'e (s.a.s.), hangi Müslüman'ın daha iyi olduğu sorulduğunda; davranışından emin olunan,⁹ dili ve eliyle başkasına zarar vermeyen kimse şeklinde cevap vermişlerdir.¹⁰ Bu nedenle Resûlullah'ın tasvir ettiği bu huzur ortamına ve gülen yüzlere, her zamankinden daha fazla özlem duyulmaktadır: Nitekim gönül insanı Yunus Emre (ö. 720/1320) de barış ve huzura olan ihtiyacı şu dizeleriyle ifade etmiştir: "Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı/ Söz ola ağılı aşı, bal ile yağ ede bir söz."¹¹

1. Varlıkların İsimlendirilmesi ve İlk İletişim

Varlıkları isimlendirme ve mahiyetlerini kavrama kabiliyeti, sadece insana verilmiştir. Bireylerin iletişimleri genellikle konuşma, el ve göz işareti gibi beden diliyle gerçekleşmektedir. Yüce Allah hayatı anlamlandıran eşya ve varlıkların tüm isimlerini, manalarını Hz. Âdem (as)'e öğretmiştir: "*Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arz edip; eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bildirin, dedi*"¹² İlk iletişim bağlamında, bütün varlıkların isimleri, özellikleri ve mahiyetleri Hz. Âdem'e (a.s.) öğretilmiştir. Bu durumda ilk iletişim Allah; melek ve şeytan arasında gerçekleşmiştir.

İlk dönem müfessirlerinden Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/827) bu ayetin yorumunda; Allah'ın tüm isimleri bu denizdir, bu dağdır, bu şudur, diğeri şudur şeklinde Hz. Âdem'e öğrettiğini söylemiştir.¹³ Aynı şekilde Zemahşerî (ö. 538/1144) de, söz konusu âyette; Allah'ın din ve dünya menfaatine ait ne varsa her şeyi Hz. Âdem'e öğrettiğini açıklamıştır.¹⁴ Râzî (ö. 606/1210) ise; bu öğretme sonucunda yeryüzünde çeşitli dillerin

⁷ ez-Zâriyât 52/56.

⁸ el-Bakara 2/7.

⁹ Buhârî, "İman", 5.

¹⁰ Buhârî, "İman", 4.

¹¹ Yunus Emre, *Divan Seçmeler*, Hazırlayan: Mustafa Tatçı (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 66.

¹² el-Bakara 2/31.

¹³ Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *Tefsîru Abdurrezzâk* (Beyrût: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1/265.

¹⁴ Zemahşerî, Mahmud bin Ömer, *el-Keşşaf* (Kahire: Matbatü'l İstikâme, 1953), 1/93.

oluşturduğunu ayrıca Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin, yeryüzünde konuşulan Arapça, Farsça, Habeşçe, Rumca gibi bütün dilleri kapsadığını¹⁵ belirtmiştir. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) de, isimlerin Hz. Âdem'e ilham ile öğretildiğini şöyle ifade etmiştir: "Allah bütün eşyanın isimlerini Hz. Âdem'e ilham etti ve öğretti. Her dildeki adlarıyla birlikte özelliğini, ne işe yaradığını sebep ve hikmetini açıkladı."¹⁶

Yakın dönem İslâm âlimlerinden Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) da; başlangıçta Hz. Âdem'e verilen bu kabiliyetin zamanla insanların sosyal hayatın her yönünü etkilediğini şöyle ifade etmiştir: "İnsanın dil konusunda sahip olduğu zenginlik ve çeşitlilik ile isimleri seslendirme ve konuşma kabiliyeti, Hz. Âdem'in (a.s.) şahsında insanlara ve hayata yansımıştır."¹⁷

Tarihî süreçte bazı kavimlerin, yok olmasıyla önceki dil tedricen zayıflamış, yerine yenisi konuşulmaya başlanmıştır. Böylece zamanla toplumlar arasındaki dil farklılığı ortaya çıkmıştır.¹⁸ Peygamberlerin, kavimlerinin diliyle gönderilmelerinin hikmeti de hem iletişimi hem daha etkili konuşmayı kolaylaştırmıştır. Nitekim Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'e (s.a.s.), kalplerinde hile ve sapıklık bulunanlara bile tesirli sözlerle tebliğde bulunmasını emretmiştir: "*Onlar, kalplerindekini Allah'ın bildiği kimselerdir. Onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara durumları hakkında tesirli söz söyle.*"¹⁹ Burada tesirli sözlerle kalplerine nüfuz edilmek istenen kitlenin; münafıklar olduğu belirtilmiştir. Buna göre etkili ve düşündürücü söz; hangi din, düşünce ve akıma mensup olursa olsun onların üzerinde iz bırakmaktadır.²⁰

2. Kur'ân'da Etkili Söz Vurgusu

Kur'ân-ı Kerîm, önceki toplumların hallerini kıssalarla özetleyerek insanın düşünce ufkunu açmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nübüvvetine itiraz eden Araplara; bu kadim tecrübe hatırlatılarak, Allah'ın seçtiği ve kemale erdirdiği İslâm dinine iman etmelerini hatırlatmıştır.²¹ Zira geçmişten alınacak ibretlerle, geleceğin değerlendirilmesi hayatın bir temel kuralıdır. Bu bağlamda Allah'ın kutlu elçisine, indirilen Kur'ân-ı Kerîm, en büyük

¹⁵ Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb* (Tefsîru'l Kebîr) (Beyrût: Dârü'l Kütübü'l İlmîyye, 1990.), 2/192.

¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, çev: Abdullah Öz vd. (İstanbul: Damla Yayınları, 1995), 1/116.

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Yayınları, 1971), 1/67.

¹⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 2/162.

¹⁹ en-Nisâ 4/63.

²⁰ Ebü'l Fidâ İsmail İbn-i Kesîr el- Kureşî ed-Dımaşkî, *Tefsiru'l Kur'an'il-Azîm* (Kahire: Dârü'l Hadis, 1988), 1/492.

²¹ el-Mâide 5/3.

mucizedir.²² Onun muhtevası ve belagati karşısında şairler, edebiyatçılar metinlerini askıdan indirmişlerdir.²³ Bazı müşrikler birbirlerinden habersiz “Mescid-i Haram”a gelerek Resûlullah’ın okuduğu Kur’ân-ı dinlemekten kendilerini alamamışlardır.²⁴ Çünkü Kur’ân-ı Kerim; inanan, inanmayan herkesi muhteva, üslup ve belağâtı ile adeta büyülemiştir.

Yüce Allah güzel ve etkili konuşmanın aynı zamanda Müslüman’ın bir vasfı olduğunu açıklamıştır: “*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler.*”²⁵ “*Allah’a çağırın, dine ve dünyaya yararlı iş yapan, “Ben Müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kim vardır?*”²⁶ Görüldüğü üzere insanın çevresiyle iletişim kurarken adeta kelimeleri seçerek konuşması tavsiye edilmiştir. Kişinin söz ve konuşmalarını, Allah’ın emirlerini tebliğ ederek dine davet etmek suretiyle anlamlı hale getirmesi istenmektedir. Unutulmamalıdır ki düşünülmeden ulu orta sarf edilen kötü bir söz kırıklığa, doğru ve güzel bir söz de dostluğa kapı aralamaktadır. Zemahşerî birinci âyetin Hz. Ömer’in bir gayri müslim ile yapılan tartışmada onu dövmek istemesi üzerine nazil olduğunu söylemiştir.²⁷ Dolayısıyla mümin, haksız ve kırıcı konuşmalara, daha nazik ve yumuşak bir üslupla cevap vermek durumundadır.²⁸

3. Güzel Söz Meyveli Bir Ağaca Benzer

Yüce Allah, peygamberleri nübüvvetle görevlendirirken; kavimlerine yumuşak, etkili ve ikna edici sözlerle (Kavli belâğ ile) konuşmalarını emretmiştir.²⁹ Onlar bu görevlerini, herhangi bir ücret beklemeden yerine getirmişlerdir. Geçimlerini ise, elleriyle temin ederek kimseye yük olmamışlardır.³⁰ Kendilerine vahyedilen emri, etkili ve güzel sözlerle açıklamışlardır: “*Kim izzet isterse bilmeli ki izzet tamamıyla Allah’a aittir. Güzel sözler O’na yükselir.*”³¹ Cenabı Hak bu âyette, iki hususa dikkat çekmiştir. Birincisi güzel ve etkili konuşmak, ikincisi de bu söz ve davranışları hayra

²² Abdullatif Harputî, *Tenkihu’l-Kelâm Fî Akaidi Ehli’l-İslâm* (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1330), 219.

²³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: yeni ufuklar neşriyat, 1988) 1/49.

²⁴ Hayrettin Karaman vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 1/33.

²⁵ el-İsrâ 17/ 53.

²⁶ el-Fussilet 41/ 33.

²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/524.

²⁸ Süleyman Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi* (İstanbul: KUBA, 1998), 25/243.

²⁹ Kerim Buladı, “Kur’an’ın Sözlü İletişimde Öngördüğü Dil Üslubu”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Kıbrıs: Yıl 4, Bahar, 2018), 21-54.

³⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/557.

³¹ Fâtır 35/10.

dönüştürmektir.³² Allah gerçek onur ve izzetin, kendisine kulluk etmekle elde edileceğini bildirmiştir. O halde; “*güzel söz*”den maksat; kelime-i tevhid, tehlil, dua ve istiğfar gibi sözlerdir.³³ Zira insan inancıyla, sözüyle, işleriyle güç ve itibar sahibi olur.³⁴ Güzel ve etkili söz, kökü derinlikte olan, dalları göğe yükselen, her zaman meyve veren bereketli ağaca benzetilmiştir: “*Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir.*”³⁵ İmam Mâtürîdî’ye (ö. 333/944) göre, “*Kelime-i Tayyibe*”, Kur’ân-ı Kerîmdir. Güzel söz ise, sürekli meyve veren bakımlı ağaçtır. Kalpteki iman ağacı da böyledir. Sahibi faydalı ilim ve güzel amel ile meşgul oldukça, çevresine faydalı olacaktır.³⁶ Taberi (ö. 310/923) ise, güzel sözün yerine iman kavramını kullanmış, bunu da müminin kalbine yerleşmiş ağaç dalları gibi semaya yükseldiğini ve işlenen salih amelleri temsil ettiğini belirtmiştir.³⁷

Şu âyette de güzel söz ve kelimelerin muhataplarının üzerinde olumlu etkiler bıraktığına işaret etmektedir: “*Güzel söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir.*”³⁸ Râzî burada geçen güzel sözü; gönlün kabul edip yadırgamadığı söz olarak açıklamıştır. Bu bağlamda güzel söz ve davranışla birlikte hayır yapmak teşvik edilmiştir.³⁹ Çünkü güzel söz; doğruluğu, nezaketi, güler yüzlülüğü, kardeşliği ve huzuru sembolize etmektedir. Ruhlara serinlik, gönüllere sükûnet vermektedir. Kötü duyguları iyiye, dönüştürerek, kardeşlik, dostluk ve yakınlık bağlarını güçlendirir. Aileye ve topluma; saygı kazandırmaktadır.⁴⁰

4. Kötü Söz; Kin ve Nefret Kapısını Aralar

Kötü ve kaba söz; kin, nefret ve gerginliğe yol açar. Çoğu zaman, kötü bir sözün bedeli; şiddet ve kavga ile ödenmiştir. Özensiz ve ani bir öfkeyle sarf edilen çirkin sözler; aile ortamından kahvehanelere, trafikten stadyumlara kadar kırıcı ve anlamsız tartışmalara yol açmaktadır. Oysaki Yüce

³² Celal Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, ty.), 10/4986.

³³ Zemahşerî, *el- Keşşaf*, 3/475.

³⁴ Râzî, *Mefâtihu ’l-gayb*, 26/9.

³⁵ İbrâhîm 14/ 24 - 25

³⁶ Ebû Mansûr el- Mâtürîdî, *Te ’vilatü ’l Kur ’an*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006), 7,489.

³⁷ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Tefsiru ’l- Taberi*, İhtisar ve tahkik: M. Ali es-Sabûnî, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2019), 3/176.

³⁸ el-Bakara 2/ 263.

³⁹ *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, çev. Ali Özek vd. (İstanbul: İSAM yayınları, 1993), 43.

⁴⁰ Celal Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 10/4986.

Allah “kullarının, insanlara karşı en güzel sözü söylemelerini”⁴¹ istemiştir. Bu nedenle Allah kötü sözü; köksüz bir ağaca benzetmiştir:

“Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan bir ağaca benzer.”⁴² Âyet metninde geçen *Habis* kelimesi, dilimize “kötü bir eylem” olarak çevrilmekle birlikte küfür ve şirk gibi sözlerle de yorumlanmıştır. Yerinden kopmuş ağaç ise; meyvesinin tadı, kokusu olmayan ve içinde zararlı maddeler bulunan ağaca benzetilmiştir. Buna başka bir ifade ile “Ebû Cehil karpuzu” da denilmiştir.⁴³ Hiç bir dilde kötü ve kaba konuşmak, Allah katında ve toplumda kabul görmemiştir. Diğer bir anlatımla kötü söz insanın hem inanç dünyasını olumsuz etkilemekte hem kalplerin kırılmasına yol açmaktadır.⁴⁴ Daha tehlikeli olanı da aile, kardeşlik, komşuluk ve toplumun huzurunu bozması,⁴⁵ fitne ve felakete sebep olmasıdır.⁴⁶

5. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Tebliği ve Çevre İle İletişimi

Hz. Peygamber (s.a.s.) konuşmasına; Allah’ın adı ile başlar, açık ve yumuşak bir üslupla konuşarak dinleyicilerle güzel bir iletişim sağlar ve huzurlu bir ortam hazırlardı. Bu örnek uygulamasıyla toplantı, çarşı pazar, alış-veriş, komşu ve arkadaş ilişkilerinde güven telkin ediyordu. Konuşurken başkalarının rahatsız olmamasına özen gösterirdi. Sohbet anında güzel kelimeleri seçer ve sesini yükseltmezdi. Seçtiği konuyu muhatabına anlatırken en kolay ve anlaşılır bir yöntemi tercih ederdi. Gerekte konu ile ilgili delilleri açıklar onun hikmetini, yararını, sonucunu ve mükâfatını müjdelerdi. Sözlerinde aşırılığa yer vermediği gibi anlatmak istediği konuyu eksik de bırakmazdı. Maksadını yavaş, ama dinleyicilerin nefeslerini kesecek kadar tatlı sözlerle ifade ederdi. İnsanlara; öncelik sırasına göre; Allah’a, nübüvve, âhret gününe, kabir, berzah, azap, haşır, hesap, mizan, cennet ve cehennem gibi sem’iyyat konularına iman etmeyi telkin ederdi.⁴⁷ Mekke döneminin en zor günlerinde bile bu metodu sayesinde; küfrün yerine iman, cehaletin yerine ilmi, bunalım ve kaosun yerine güzel ahlâkı inşa etmiştir. Merhum Bahaddin Bilhan’ın “Dinin anlatımında Güzel Söz ve Davranış Bütünlüğü”⁴⁸ üzerine hazırladığı ve 1960 yılında Din İşleri Yüksek

⁴¹ el-İsra 17/53.

⁴² İbrâhîm 14/26.

⁴³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2, 431.

⁴⁴ Mevdudî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, çev. Yusuf Karaca vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 2, 551.

⁴⁵ Celal Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 10, 3153.

⁴⁶ *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâlî*, çev. Ali Özek vd. 258.

⁴⁷ Ali Mahfuz, *Hidâyetü’l Müşîdin* (Kahire: Dârü’İl’îtisâm, 1952), 26.

⁴⁸ Bu Risale Diyanet İşleri Başkanlığının arşivinde olup basılmamış haldedir. Ancak Fikret Karaman’ın hazırladığı “Gönül ve İlim İnsanı Bahaddin Bilhan” isimli eserde risalenin bazı bölümleri yayınlanmıştır.

Kuruluna sunduğu, kurulun da, “ilmi kudreti ispat” şeklinde değerlendirdiği vaaz risalesinde; Resûlullah’ın söz ve davranışlarındaki gücünü şöyle özetlemiştir:

“O, nübüvvetle görevlendirildiği dönemin zor şartlarına rağmen tevhid inancını tebliğ etmiş, cihanın bu en mahrum ve sapa yerinde hiçbir kuvvetin eğitip olgunlaştıramadığı kabile kültürüne saplanmış insanları, 23 sene gibi bir sürede güzel konuşma ve telkinlerle dünyaya fazilet örneği olan müminler yetiştirmiştir. İslâm’ın bu uğurlu başlangıcı ile bir taraftan cehalet ve hurafeler yok olurken diğer taraftan da yalnız insanlar değil, Mekke haremindedir; yeşeren çimenlere, ağaçlara, havada dolaşan kuşlara ve bütün canlılara, dokunulmazlık hakkı verilerek, güven ve huzur sağlanmıştır.”⁴⁹

Bu şartlar ışığında; Hicaz bölgesinin dışındaki kabile ve devlet başkanlarına davet mektupları yazılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) dinin anlatım ve iletişimine, gençlerle başlamıştır. Nübüvvetinin ilk yıllarından itibaren; onlarla yüz yüze görüşerek İslâm’a davet etmiştir.⁵⁰ Bunun açık örneği, Mekke’de ilk ihtida edenlerin çoğunlukla gençlerden oluşmasıdır. Yaşları henüz 10-20 arasında bulunan; Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Zeyd b. Hârise (ö. 8/629), Abdullah b. Mesûd (ö. 32/652-53), Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656), Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656), Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652), Erkam b. Ebi’l Erkam (ö. 55/675), Mus’ab b. Umeyr (ö. 3/625), Cafer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) gibi isimlerin tamamı hayatlarının baharında Müslüman olmuşlardı.⁵¹ Bu genç kadro; sadece Mekke’de değil ilerleyen zaman diliminde İslâm’ın geniş bir coğrafyaya yayılmasına da öncülük etmiştir. Öyle ki bu genç sahâbîler; muhtemel askerî hareketlilikler anında yardımcı olmak üzere, büyük bir aşkla cenge ve sulha hazır kıta gibi beklemişlerdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gençleri toplumun saygın bir üyesi kabul etmiş ve sorumluluklar vermiştir. Örneğin Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) daha çocuk yaşta iken yanına gelmiş ve on yıl kalarak “*Hâdimü’n-Nebî*” lakabını almıştır.⁵² Henüz 18 yaşında olan Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674), Suriye’ye gidecek ordunun başına komutan atanmıştı. Mus’ab b. Umeyr, diplomat olarak Medine’ye, Muaz b. Cebel (ö. 17/638) de dinî tebliğde bulunmak üzere Yemen’e gönderilmişlerdi. Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665) ise, genç yaşta vahiy kâtibi seçilmişti. 16 yaşındaki Erkam b. Ebi’l-Erkam ise evini tebliğ merkezi olarak açık tutmakla görevlendirilmiştir. Ömrünün baharında Müslüman olan Ebû Mahzûre (ö. 59/678-79)’de, sesi güzel olduğu

⁴⁹ Fikret Karaman, *Gönül ve İlim İnsanı, Bahaddin Bilhan* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 55.

⁵⁰ el-Ahzâb 33/21.

⁵¹ Cafer Acar, “Hz. Peygamber ve Genç Sahâbîler”, *Gençlik ve İletişim* (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 85.

⁵² Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamberlerin Kıssaları ve Halifelerin Tarihi*, Sadeleştiren: Ali Arslan (İstanbul: Arslan Yayınları, 1977), 1/237.

için Mescid-i Harâm'da ezan okuma yetkisi verilmiştir.⁵³ Yol kenarında ağlarken gördüğü çocukla ilgilenmiş ve serçe kuşunun hasta olduğunu öğrenince, onu severek teskin etmişti. Ertesi gün serçenin ölüm haberini alan rahmet peygamberi yanına arkadaşlarını alarak yaslı çocuğun acısını paylamaya gitmişlerdi.⁵⁴ Keza Medine'de; gençlerden oluşan Suffa talebelerinden Abdullah b. Mes'ud, Ebû Zer el-Gıfarî (ö. 32/653) ve Sa'd b. Ubade (ö. 14/635) gibi sahâbiler; Resûlullah'ın işlerine yardımcı olmak, sefere çıkacakları zaman özel eşyasını hazırlamak, bineğinin bakımını yapmak ve gerektiğinde çarşı pazarda zabıta görevini üstlenmek üzere nöbet tutmuşlardı.⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah'a ibadet etmekten zevk alan,⁵⁶ yaşlılıktan önce ömrünün kıymetini bilen, anne-babasına iyilik eden, ilim tahsilinde derinleşen gençleri övmüş ve tebrik etmiştir. ⁵⁷ Esasen Kur'ân-ı Kerîm bu heyecanı her yaştaki insana vererek onları Allah'a kullukta, hayırdan ve iyiliklerde yarışmalarını övmüştür.⁵⁸

6. Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Davetinde Başarılı Kılan Sebepler

Çalışmanın bu bölümünde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) davet ve tebliğini kolaylaştıran bazı hususlara işaret edilecektir. Olay sosyolojik ve psikolojik açıdan incelendiğinde de anlaşılacağı üzere; uzun bir süreden beri devam eden şirk, küfür, zulüm ve haksızlıklar, Resûlullah'ın 23 yıl gibi kısa bir süreyi kaplayan davet ve iletişimi sayesinde rahmete dönüşmüştür. Şüphesiz bu başarının temelinde Allah elçisinin şahsında veya uyguladığı usul ve yöntemlerden kaynaklanan birtakım kazanımlar söz konusudur. Yeri gelmişken bu metot ve uygulamalardan bir kısmına işaret verilecektir:

a) Hz. Muhammed (s.a.s.) konuşmalarında; dinleyicilerin bilgi ve kavrama düzeyine dikkat eder, herkesin neseb, meslek ve konumuna değer vererek dostluk ilişkilerini geliştirdi. Okuduğu Kur'ân âyetlerinin hikmetini, anlamını açıklayarak bir huzur ortamı hazırlar, herkesin nakli ve akli deliller üzerinde düşünmelerine fırsat verirdi.⁵⁹ Konuşurken yanında bulunanlar "sanki başlarında birer kuş varmış da onu ürkütmemek için dikkatle dinlerlerdi."⁶⁰ Bir ihtiyaç olmadıkça konuşmazdı. Bazı hallerde de sükûtu tercih

⁵³ Cafer Acar, "Hz. Peygamber ve Genç Sahabiler", *Gençlik ve İletişim*, 87.

⁵⁴ Mehmet Savaş, "Hz. Muhammed'in İnsanlığın Problemlerine Getirdiği Çözümler" *İslam'ın İnsana Bakışı*, haz. Fikret Karaman (Elazığ: TDV Şubesi Yayınları, 2002), 341.

⁵⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamberlerin Kıssaları ve Halifelerin Tarihi*, 1/237.

⁵⁶ Buhârî, "Ezan" 36; Müslim, "Zekât" 91.

⁵⁷ Buhârî, "Rikak", 3; Tirmizî, "Zühd", 25.

⁵⁸ Meryem 19/96.

⁵⁹ Mevlana Muhammed İsmail Panipeti, *İslam Yayılış Tarihi*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Toker Yayınları, 1971), 1/39.

⁶⁰ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1981), "Edeb", 37.

ederek şöyle buyurmuşlardı: “Allah’a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun.”⁶¹

b) Resûlullah’ın davet ve iletişimde sahip olduğu güzel ahlâkın büyük etkisi vardı. O, nübüvvetten önce ve sonra da doğruluk, komşu hakkı ve emanete riayet ederdi. Peygamberlik görevinde önce bile, 40 yıllık hayatı boyunca herkesin güvenini kazanmış ve kendisine, **Muhammedü’l-Emin** denilmiştir. Hal böyle iken yine itiraz edenlere sabırla şöyle cevap vermişlerdi: “Görüyorsunuz benim yaşantım her türlü fenalıktan, ayıp ve kusurdan uzaktır. Nasıl bir insan olduğumu biliyorsunuz. Ben size pak ve temiz bir nebi olarak geldim. Şu ana kadar hiç yalan söylememiş bir kimse, şimdi kalkar da Allah’a karşı yalan uydurabilir mi?”⁶²

c) Hz. Peygamber (s.a.s.) fesahat ve belâgatı sayesinde anlam yüklü ifadeler kullanırdı. İlahî kitapların konularını ve kendisine ilham edilen hususları kısa cümlelerle ifade ederdi. Az sözle çok anlam ihtiva eden bu konuşmalara, *Cevâmiu’l-kelim*⁶³ denilmiştir. Bir hadiste önceki peygamberlerde bulunmayan *Cevâmiu’l-kelim* vasfının kendisine verildiğini açıklamıştır.⁶⁴ Şu hadis mealleri de; “Ameller niyetlere göredir.”⁶⁵ “Öyle söz vardır ki, dinleyene, sihir gibi tesir eder.”⁶⁶ “Mümin aynı yılan deliğinden iki defa sokulmaz.”⁶⁷ “Kendisini ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi Müslüman olduğunu gösterir.”⁶⁸ aynı özelliği taşıyan metinlerinden sadece bir kaç tanesidir.⁶⁹

d) Resûlullah özelde, toplumun fakir, yetim, yaşlı, hasta gibi zayıf kesimine, genelde ise, insan soyunu oluşturan küçük, yaşlı erkek ve kadın herkese iyilikle muamele ederdi. Bir seferinde etrafını çevreleyen arkadaşlarıyla konuşurken kendisiyle görüşmek isteyen yaşlı misafire, yol açmakta ağır davranan ashabını şu sözlerle uyarılmışlardı: “Küçüklerimize şefkat büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”⁷⁰

e) Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine karşı işlenen aşırılıkları bağışlar, kin

⁶¹ Buhârî, “Edeb”, 31.

⁶² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye* (Kahire: Mustafa es- Sakkâ, I-II, 1955), 1/75; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2002), 101 vd.

⁶³ Müslim, “Mesacid”, 5.

⁶⁴ Buhârî, “Cihâd”, 122; Müslim, “Mesâcid”, 6.

⁶⁵ Buhârî, “Vahiy”, 1.

⁶⁶ Buhârî, “Tıb”, 51.

⁶⁷ Buhârî, “Edeb”, 83.

⁶⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen’ü et- Tirmizî* (Humus: Neşru Meketebetü’l-Darü’l- Da’ve, 1965), “Zühd”, 1.

⁶⁹ Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-şâhih* (Bejrût: Dâru’l İhyâü’t-Turas Arabî, 1952.), “Mesacid”, 5.

⁷⁰ Sünen-i Tirmizi, “Birr”, 15.

ve intikam gütmeydi.⁷¹ Bu bağlamda bir grup Yahudi ona selam veriyormuş gibi “Allah canınızı alsın.” anlamına gelen “*es-Sâmü-aleyküm*” demişti. Peygamberimiz (s.a.s.) de “*ve aleyküm.*” “Allah sizin canınızı alsın” diyerek misliyle cevap vermişti. Yahudilerin çirkin sözünü dinleyen Hz. Aişe; “Allah sizin canınızı alsın size lanet etsin” şeklinde daha sert bir cevap vermiştir. Hz. Aişe’nin öfkesini gören Allah Resûlü ona, sakin olmasını, kendisinin onlara misliyle cevap verdiğini hatırlatarak şöyle buyurmuşlardı: “Allah refiktir, her işte yumuşaklıkla muamele edilmesini sever.”⁷²

Onun bu affedici vasfının bir örneğini de, Mekke’nin fethinde görüyoruz. Fetih tamamlanmış ve Hz. Bilal, Kâbe’nin damında ezan okumaya başlamıştı. Henüz Müslüman olmayan Attab b. Esid, öfke ile “İyi ki babam hayatta değil ve şu durumu görmedi.” demişti. Şehir teslim alınınca, Attab’ın da aralarında bulunduğu Mekkeliler bir grup, başları eğik vaziyette huzura gelerek haklarındaki kararı beklerken; Rahmet peygamberinin; “*Bugün siz muaheze edilecek değilsiniz, gidiniz hepiniz hürsünüz.*” şeklindeki cevabı insanlık tarihindeki en büyük affin tescilidir. Yaptığının mahcubiyetini yaşayan Attab derhal iman eserek Müslümanların saffına katılmıştı. Resûlullah, Attab’ın hidayeti üzerine, Medine’ye döneceği zaman onu Mekke valiliğine tayin etmiştir.⁷³

f) Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke’ye, Kâbe’yi ziyaret etmek veya ticaret amacıyla gelen misafirlerle güçlü bir iletişim ağı kurmuştu. Farklı yerlerden şehre gelen kervan ve misafirleri belli noktalarda karşılar, görüşmeler yapar, verdiği ziyafetlerle gönüllerini İslâm’a ısındırmaya çalışırdı. Bu bağlamda hac mevsiminde Medine’den gelen misafirlerle ilgilenmiş ve İslâm tarihinin bir dönüm noktası olan Akabe biatlarını gerçekleştirmiştir. Bu samimi görüşmelerle birlikte onları; Allah’a şirk koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, kimseye iftira etmemeleri hususunda söz almış ve “*Din nasihattir.*”⁷⁴ hadisini hatırlatarak herkese karşı dürüst ve samimi davranmalarını istemiştir.⁷⁵

g) Kur’ân-ı Kerîm Hz. Peygamber’in (s.a.s.), insanlar için müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiğini bildirmiştir: “*Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik.*”⁷⁶ İbn-i Kesîr (ö.

⁷¹ Abdülkerim Zeydan, *İslam Davetçilerine*, çev. Nezir Demircan (Ankara: İkbâl Yayınları, 1968), 412.

⁷² Buhârî, “İstîtabeti’l Mürteddin” 3.

⁷³ Muhammed Hamidullah, *Le prophète de l’Islam: Sa vie et son oeuvre* (I-II, Paris: 1959), 280; *İslam Peygamberi*, çev. M. Said Mutlu (İstanbul: İrfan Yayınları, 1972), 1/270.

⁷⁴ Buhârî, “İmân”, 42; Müslim, “İmân”, 97, 99.

⁷⁵ Mustafa Çağrı, “Samimiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/ 408-409.

⁷⁶ Ahzab 33/45-47.

774/1373)’in ifadesine göre,⁷⁷ Resûlullah (s.a.s.) bu âyet nazil olduğunda Hz. Ali ve Muaz b. Cebel’i Yemen’e göndermeyi planlamış ve halkla ilişkilerinde müjdeleyici, kolaylaştırıcı bir yol izlemelerini tavsiye etmiştir: “*Ora-daki insanlara İslâm’ı öğretin, müjdeleyin, korkutmayın, kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, ürkütüp nefret ettirmeyiniz.*”⁷⁸ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisi de; dünya işlerinden iki şey arasında serbest bırakıldığında günah olmadıkça, kolay olanı tercih ederdi.⁷⁹

h) Resûlullah bireyler arasındaki sevginin gelişmesi için hediyeleşme-yi de tavsiye etmiştir.⁸⁰ Nitekim Enes b. Malik’in naklettiğine göre, çöl hayatı yaşayan Zâhir b. Harâm her Medine’ye gelişinde Hz. Peygamber (s.a.s.)’i ziyaret eder ve çölde yetiştirdiği bazı ürünleri hediye ederdi. Bundan dolayı “*sâhibü’l-hedâyâ*” diye anılmıştır. Resûlullah da bu sahâbîye, köyüne döneceği zaman, bazı eşyalar verir ve Zâhir bizim köylümüz, biz de onun şehirlisiyiz diye iltifat ederdi. Bu bağlamda bir hadiste de şöyle buyurmuşlardır: “*Hediyeleşiniz, zira hediye kalpteki kini ve nefreti yok eder.*”⁸¹

7. Hikmet ve Güzel Öğüt

Kur’ân-ı Kerîm insanı incitmeden ve güzel öğütle hayra davet edilmesini emretmiştir. Bu yöntem ötekini; güzel söz ve hikmetle kucaklayan ve onura eden bir yoldur: “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış.*”⁸² Âyetin mealinden de anlaşıldığı üzere; peygamberler ümmetlerini güzel öğüt, ikna edici delil ve yumuşak üslupla davet etmişlerdir. İtirazlar dikkate alınmış güzel öğüt ve tartışmalarla ikna cihetine gidilmiştir. İnatlarında ısrar edenler olsa bile; onlara şiddet, baskı, işkence gibi insan tabiatına aykırı uygulamalar yapılmamıştır. Süyûtî (ö. 911/1505) bir uzlaşma ve doğru çizgide buluşmak için; hikmet kavramına dikkat çekmiştir. Ona göre hikmet; vahiy ve aklın uyum içinde olmasıdır.⁸³ Peygamberlerin kavimlerini; vahiy ve aklın rehberliğinde güzel öğütle davet etmeleri de bu yolu desteklemektedir. Aynı metot uygulanarak çevre ile açık ve güzel öğüt üzerinden iletişim sağlamak mümkündür. Şu var ki başkasını incitecek söz ve ifadeler kırmızı çizgi olmalıdır. Çünkü bireyi şiddet, öfke ve baskı anlamına gelecek eylemlerle hidayete ikna etmek Allah’ın takdir ve muradına da uygundur düşmemektedir.

⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsirü’l Kur’âni’l Azim*, 3/477 vd.

⁷⁸ Buhârî, “Edeb”, 80.

⁷⁹ Buhârî, “Edeb”, 80.

⁸⁰ Buhârî, “Hibe”, 9.

⁸¹ Tirmizî, “Vefa”, 6.

⁸² en-Nahl 16/125.

⁸³ Ebü’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tefsiru Beyân Maa Esbâbü’n- Nüzul li’s-Süyûtî* (Beyrût: Dârü’r-Reşîd, 1960), 295.

Hakka ve tevhid inancına davet gibi hayati önem arz eden sorumluluk, ilim sahibi kimselerin görevidir.⁸⁴Aksi halde bilgi ve yöntem eksikliği nedeniyle “kaş yapalım derken göz çıkarmak” gibi telafisi güç hatalara düşmek kaçınılmazdır. Bu nedenle davet ve tebliğde insan onurunu merkeze alan, saygı ve merhamete dayalı bir dil kullanılmalıdır. Tehdit ve korku ile başkasına karşı; dil, din, cinsiyet, ırk ve renk gibi sebeplerle üstünlük iddiasında bulunulmamalıdır. Özellikle kişinin ruh haline, düşüncesine, özgürlüğüne ve davranışına saygı duyulmalıdır. Yüce Allah, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bile; “*Eğer sen, sert ve katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz insanlar etrafından dağılırdı.*”⁸⁵ buyurmuştur.

Âyetin devamında ise; “*en güzel yöntemle tartışma*” emredilmiştir. Kişi tartışmada; söz ve iddiaya karşı ikna edici delil getirmelidir. Ancak ötekini suçlayıcı, küçük düşürücü, tehdit ve intikam çağrıştıran ifadeler kullanmamalıdır. Bu alanda sorumlu olanların asıl görevi, hakkı ve doğruyu söylemektir. Muhatabın hidayet veya dalâlet üzere kalması ise; ilahi iradeye ve kişinin gönlündeki tercihinine bağlıdır.⁸⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) Taif yolculuğu, Uhud savaşı, Hudeybiye antlaşması, Hayber kuşatması ve Mekke’nin fethi gibi hayatının en zor anlarında bile davet ve tebliğde bulunmuş, umutsuzluğa, karamsarlığa düşmeden af ve sükuneti tercih etmiştir. Eline geçen fırsatı, intikam ve cezaya dönüştürmemiştir.⁸⁷

Tarihî tecrübelerden de anlaşıldığı gibi; zaman, mekân ve toplum değişse bile usul ve çözüm metotları kalıcıdır. Günümüzde de; kötülüğü ve taşkınlığı önlemenin pratik yolu güler yüz, yumuşak üslup, etkili söz, kısa ve orta vadede yapılacak görüşmelerdir. Bu eylemler gerçekleştirilirken,⁸⁸ yanlış anlaşılmalara, fitne ve fesada sebep olacak olaylara kapı aralanmamalıdır. Güzel söz ve iyiliği tercih edenler de nefsini ve davranışlarını kontrol etmelidirler.⁸⁹ Kendisi, yapmadığı bir işi başkasından beklememelidir.⁹⁰

8. Firavun’a da Yumuşak Söz ve Güzel İletişim

Yumuşak söz, ziyaret ve iletişim usulü, azgınlığı ile bilinen Firavun’a bile uygulanmıştır. Hz. Musa (a.s.), kavmine yönelik güzel sözlerle telkinde bulunmak için, dilindeki düğümün çözülmesi umudu ile Allah’a dua etmiştir: “*Kalbime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü*

⁸⁴ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1969), 2/507.

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/159.

⁸⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zılâl-il-Kur’ân*, 9/265.

⁸⁷ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 314.

⁸⁸ İbnü’l-Esîr Mübârek b. Muhammed, *Câmiu’l-Usûl*, çev. Kemal Sandıkçı - Muhsin Koçak (İstanbul: Ensar Yayınları, 2008), 1/536.

⁸⁹ el-Bakara 2/44.

⁹⁰ es-Saff 61/5.

*çöz ki, sözümü iyi anlasınlar.*⁹¹ Sonunda Hz. Musa'nın (a.s.) nübüvvet nimetiyle, dilindeki düğümü çözülmüş ve konuşmasını kolayca yapmaya başlamıştır. Daha sonra Yüce Allah, kardeşi Harun'u (a.s.) da kendisine yardımcı olarak görevlendirmiş ve ikisinin birlikte Firavun'a gidip onu tevhid inancına davet etmeleri istenmiştir: *"Firavun'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o aklını başına alır veya korkar."*⁹² Firavun'a çekinmeden nübüvvetinizi hatırlatınız, Allah'ın sizi davet için ve ilahi azapla uyarmak üzere gönderdiğini söyleyiniz. Bununla birlikte ona, yumuşak bir dil ile konuşunuz. Umulur ki onun katı kalbine bir hayır kıvılcımı düşer veya korkar da azgınlığı bırakır.⁹³

Görüldüğü üzere Yüce Allah, Hz. Musa'nın (a.s.) kardeşi Harun (a.s.) ile birlikte küfründe ısrar eden Firavun'a gitmelerini, yumuşak ve ince bir üslupla telkinde bulunmalarını emretmiştir. Bu tarz bir yaklaşım şöyle yorumlanmıştır: Birinci ihtimal, "insanlar idarecilerin dinine tabidir" şeklinde yaygın bir söz vardır. İdareci iman ederse halkı da iman edecektir.⁹⁴ İkinci ihtimal ise; onun iman etmeyeceği zaten biliniyordu. Bu emrin iki peygamberin şahadetiyle tebliğ edilmiş olması, gelecekte ileri sürülecek bir mazereti ortadan kaldırmak içindir. Davet ve tebliğin en üst düzeyde Firavun ile başlamasının sebebi ise, onun otorite sahibi olmasından dolayıdır. Şayet o iman etseydi çevresindeki halk rahat bir nefes alacaktı, artık kimseye zulüm ve baskı yapılmayacaktı.

Firavun alabildiğine kaba ve kibirli bir yöneticiydi. Ona yumuşak hitap edilmesinin özelde iki nedeni daha vardı: Birincisi o; "Ebü'l-Abbas, Ebü'l-Velid, Ebü'l-Merre" gibi lakaplara ve şöhrete sahipti. En büyük "*Rabbiniz benim*" diyecek kadar sapıtmıştı. Gurur ve kibrini daha fazla tahrik etmemek için ona yumuşak sözle yaklaşılması uygun görülmüştür. İkincisi Firavun, Hz. Musa'nın (a.s.) üzerinde hakkı olduğunu düşünerek kibir ve hamakatı nedeniyle ona zarar verebilirdi. Bu sebeple asi insanlarla konuşurken yumuşak dili tercih etmek daha isabetlidir.⁹⁵ Râzî de benzer bir yaklaşımla olayı şöyle özetlemiştir: "Hz. Musa'nın (a.s.) çocukluğu Firavun'un evinde geçmişti. Allah Hz. Musa'ya (a.s.), bu hukuku gözeterek yumuşak konuşmasını emretmiştir. Çünkü aynı evde birlikte yaşamının bir çeşit aile bireylerinin karşılıklı hukukunu hatırlatmaktadır. Bu atmosferde ağır ve sert bir üslupla konuşulması onun azgınlık ve kibrini daha da arttırabilirdi."⁹⁶

⁹¹ Tâhâ 20/25-28.

⁹² Tâhâ 20/43-44.

⁹³ Vehbe Züheylî, *Tefsîru'l-Münir*, 8/430-443.

⁹⁴ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mısır: Mustafa Merağ Matbaası, 1965), 13/114.

⁹⁵ Mehmed Vehbi, *Hülâsat'ül-Beyân Fî Tefsîr'il-Kur'ân*, 8/2273.

⁹⁶ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/517.

9. Dinî İletişimde Muhteva ve Konuşma Sanatı

Başarılı bir dinî anlatımın amacı, muhatabı ikna ve mutlu etmektir. Bunu başarmak için; zaman, mekân, konunun içeriği, sunum biçimi ve yumuşak iletişim dili gibi unsurların bir arada uygulaması gerekmektedir. İşin başında, dinleyicilerin eğitim, kültür düzeyi ve beklentilerini bilmek onlara yaklaşım tarzını kolaylaştırır. Özellikle sözlü sohbetlerde anlatılacaklar açık, net ve dinleyiciyi usandırmayacak bir ses tonu ile sunulmalıdır. Konuşmanın içeriğini ağır, uzun ve devrik cümlelerle anlatmak hem muhatabı yorar hem verimliliği düşürür. Yüce Allah konuşma ve idrak kabiliyetini⁹⁷ sadece insana vermiştir. Bu nedenle düşünceyi güzel bir iletişimle yararlı eyleme dönüştürmek, bir sanat eserine şekil vermekten daha önemlidir. Nitekim kültür ve medeniyet inşası da; ancak bu tür başarılarla gerçekleşmektedir.⁹⁸

Kaşîdetü'l-bürde'nin sahibi Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645) söz ve konuşmanın önemi hakkında; "yiğidin dili onun yarısıdır. Diğer yarısı da onun kalbidir. Geriye kalan ise ancak et ve kandan oluşan bir sûrettir."⁹⁹ demiştir. Hz. Ali de dilin hikmetini şöyle açıklamıştır; "dil olmasaydı, insan kalıba dökülmüş bir şekil olurdu. Konuşunuz ki tanınasınız. Zira kişi dilinin altında gizlidir."¹⁰⁰ Bu nedenle insanın bedenindeki en şerefli organın, dil olduğu söylenmiştir.¹⁰¹

Tabiîn döneminin fakihlerinden Kâdı Şüreyh (ö. 80/699) ise; güzel konuşmak, şahitlik yapmak ve yemin etmek gibi doğru ifadeleri kullanma gücü önce Hz. Davud'a (a.s.) verilmiştir. "*Onun hükümdarlığını güçlendirmiş, kendisine hikmet ve anlaşmazlıkları bitiren konuşma yeteneği vermiştir.*"¹⁰² Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662)'nin; konuşmaya ilk kez, imdi diye özlü ve kesin bir ifade ile başlayan peygamberin de, Davud (a.s.) olduğunu açıklaması, bu görüşü desteklemektedir. Diğer peygamberler de; "Faslu'l-Hitâb" kavramı gereğince Allah'ın emirlerini tebliğ etmekte "kesin ve kararlı" davranmışlardır.¹⁰³

10. Gençlik, Güven ve Umut

Dini değerlerin, korku ve karamsarlık içinde sunulması tedirginliğe neden olmaktadır. Oysaki din umut ve güvenle çalışmayı teşvik etmektedir. Zira Allah'ın rahmeti, kuşatıcı ve sonsuzdur. O'nun lütfü ve bağışlaması,

⁹⁷ er-Rahmân 55/3-4.

⁹⁸ Karaman vd. *Kur'an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5/140.

⁹⁹ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/495.

¹⁰⁰ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/495.

¹⁰¹ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/495.

¹⁰² Sâd 38/ 20.

¹⁰³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa-B. Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 12/6859.

gazabını geçmiştir.¹⁰⁴ Canlı-cansız her şey O'nun rahmetiyle varlığını sürdürmektedir. Müminler bu rahmete daha layıktır. Manevi bir güç olan iman duygusu; rahmet, ümit ve güvenin kaynağıdır. Dinî söylemlerde, gelecekle ilgili umut ve beklentiler ve yarınlar iyiliklerle ödüllere tasvir edilmektedir. Zira hayatın güzelliği, nimetin çeşitliliği, bunlara erişim ve paylaşım heyecanını daha da artırır.

Mevlana Celaledin Rûmî (ö.1273), ortak paydası insan olan bütün inanç sahiplerini korku ve karamsarlığa düşmeden yüz bin defa tövbelerini bozmuş olsalar bile umutla Allah'ın yoluna davet etmiştir.¹⁰⁵ İslâmiyet'e yakınlığı ile bilinen Alman şairi Goethe (ö. 1832) ise; ümidin çaresizlikten iyi olduğunu belirterek; "Hayat bazen insana dar gelir, tıkanır geleceğin yolunu göremez. Bu yolu genişleten ve yürünür hale getiren ümittir. İyiliği tasavvur edemeyen umutlu olamaz. Zorluklara rağmen ümit çaresizlikten iyidir, onunla her şeyi başarabiliriz."¹⁰⁶ demiştir.

Mehmed Akif de gençlere hitaben, milli mücadele yıllarında biz niçin bu hale düştük sorusuna; "Doğduğumuz günden beri ebeveynimiz, hocalarımız, siyasilerimiz, yazarlarımız istikbal ve ümit verecek bir şey söylemediler. Ümitsizliği bir aşî gibi dine zerk ettiler. Avrupalılar terakki eylemiş, ama biz yaşayamayız ve daha fena günler göreceğiz. Keşke şunu söyleselelerdi; siz geceli, gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun... Sa'ye, gayrete sarılınız ki ruhlarınız, kalpleriniz ye'se düşmesin ve Avrupa ile aramızdaki mesafe telafi edilsin."¹⁰⁷ şeklinde cevap vererek düşüncesini şu veciz sözlerle özetlemiştir: "Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak/ Alçak bir ölüm varsa, eminim, budur ancak!"¹⁰⁸ Fransız düşünür Roger Garaudy de; Fransız-Cezayir savaşında yaşanan zulmü görünce Cezayir halkının güven ve umutlarını korumalarını tavsiye ederek; "Bir ulus kendisinde umut, öz güven ve heyecan hissediyorsa mutlaka bir gün muktedir olacak, hürriyet ve demokrasisini yeniden inşa edecek"¹⁰⁹ demiştir.

Umut ve gelecek gençlerin nefesi ve gıdasıdır. Çünkü gençlik çağı; insan hayatının en hareketli dönemidir. Çocukluk yıllarının alışkanlıklarını bırakarak yetişkinliğe adım attığı andır. Düne kadar her türlü ihtiyaçlarının temini aile büyüklerine ait iken şimdi yeni bir sorumluluk dönemi başlamıştır. Bunların heyecanlarını, endişelerini anlamak, onlarla sağlıklı bir

¹⁰⁴ Buhârî, "Rikâk", 19.

¹⁰⁵ Vehbe Züheylî, *Tefsîru'l Münir*, çev. Hamdi Arslan vd. (İstanbul: Risale, 2017), 22358.

¹⁰⁶ Johanne Worgfond Von Goethe, *Goethe Der ki*, çev. Gürsel Aytaç (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 1982), 498-499.

¹⁰⁷ Vehbi Vakkasoğlu, *İslam Şairi Mehmed Akif* (İstanbul: Cihan Yayınları, 1983), 156.

¹⁰⁸ Mehmed Akif Ersoy, *Safahat* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 185.

¹⁰⁹ Roger Garaudy, *Siyonizm Dosyası*, çev. Nezih Uzel (İstanbul: Pınar Yayınları, 1983), 208.

iletişim kurmak ve rehberlik etmek gibi bir yaklaşımın önemi tartışılmaz. Çocukluk fitratına¹¹⁰veda ettikleri bu süreçte; aile, toplum ve devletin ortak akılı, bu dinamik neslin yanında durduğunu hissettirmelidir.

Bir adı da Z kuşağı olan 21. asrın ilk çeyreğindeki gençliğin elbette problemleri vardır. Çünkü yer kürede, gökyüzünde baş döndürücü bir iletişim ve değişim süreci yaşanmaktadır. Bilgisayar, internet ve GSM cihazları gibi araçlar çağın katma değerleri olmakla birlikte kullanım tarzı itibariyle gençlerin, kitap okuma, yazı yazma, konuşma ve düşünme melekelerini de tehdit etmektedir. Bu yüzden dünyada olup biten olaylar, zihin dünyalarını daha da karıştırmaktadır. Bu sisli ortamda dini değerleri, milli ve manevi kültürü, tarihi zenginlikleri korumak hayati önem arz etmektedir. Bu nedenle gençlerin eğitim, öğretim, kariyer ve sosyal statülerine maddi, manevi destek vermek önem ve öncelik arz etmektedir. Onların önüne karamsar tablo sergilemek yerine; başarılı bir gelecek ve güzel bir ortam hazırlanmalıdır.

Umut ve öz güvene dayalı bir kimliğe sahip olmayan gençlik; daha çabuk yalnızlaşma ve yabancılaşma psikolojisine kapılmakta ve devamında arkadaş grubu veya çevresiyle ters düşmektedir. Sonuçta bu körpe dimağlar yalnızlık psikolojisiyle kendilerine olan saygı ve güveni kaybetmektedir. Onların pencerelerinden bakınca herkes ikiyüzlü, bencil ve ilgisizdir. Bu karamsar tablo ile yabancılaşma eğilimine, inanç bunalımına ve ruhsal çöküntüye adım adım yaklaşmaktadır. Sonuçta öz güvenin zayıflaması, kendini yönetememe, moda ve reklam bağımlılığı onu; sınırsız tüketime sürüklemektedir.¹¹¹Bu çıkmaz yolun uzantısı ise; şiddet, alkol ve madde bağımlılığı gibi felaketlerdir.

Oysaki genç, yaşlı ayırımı yapılmaksızın herkesin iyi bir habere ve mutlu bir geleceğe ihtiyacı vardır. Ortak payda insan olunca hepsi izzet ve onur sahibidir. Bu duygu ile gençlerin arkalarına yeni bir rüzgâr almaları gerekiyor. Onların hayata tutunmaları ve toplumda yer bulmaları hususunda *kimlik ve aidiyet* problemini aşmaları imkânsız değildir. Özellikle ergenlik çağında maruz kaldıkları sıkıntılar; sosyal destek ve rehberlikle hafifletilebilir, konuşularak makul sınırlar çerçevesinde çözümler üretilebilir.¹¹²

Çünkü din; çalışma, üretme, birlikte yaşama, paylaşma ve yer küreyi imar etme faaliyetini; ibadet ve çıkış yolu olarak göstermektedir. Bu değerlere motive olmanın temeli, umut ve gelecek beklentisidir. Gerçekten umut tükenmez bir kuvvettir. Azmin, gayretin ve düşüncenin hazinesidir. Hayata

¹¹⁰ er-Rûm 30/30.

¹¹¹ Cafer Acar, "Hz. Peygamber ve Genç Sahabiler", *Gençlik ve İletişim*, 87.

¹¹² Gary Chapman, *Gençler İçin Beş Sevgi Dili*, çev. Elif Akbaş (Ankara: Sistem Yayıncılık, 2006), 255.

bağlayan sihirli bir güçtür.¹¹³ Cenab-ı Hak kendilerini tükenmiş ve bitmiş kabul eden kullarına; rahmetinden ümitlerini kesmemelerini ve bağışlamanın sonsuz olduğunu müjdelemiştir.¹¹⁴

Yine Uhud savaşında, müminlerin zafere yaklaştıkları bir anda müşriklerin yeniden toparlanıp hücumla geçmeleriyle; Hz. Muhammed (s.a.s.) vefat etti, şeklinde yalan bir haber yayılmıştı. Amaç Müslümanların umut ve moralini bozmaktı. Kısa süreli de olsa Müslümanlar derin bir hüzne kapılmışlardı. Cenab-ı Hak müminlerin, inançlarında sebat ve sabır göstermeleri halinde üstün geleceklerini haber vermiştir: “*Gevşeklik göstermeyin. Üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.*”¹¹⁵ Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatta olduğunu öğrenen Müslümanlar yeniden toparlanmış ve düşmanı geriye püskürtmüşlerdi.¹¹⁶

11. Çağımızda; Din Üzerinden Sözlü Tartışmalar ve Üslup

Son yıllarda dinî içerikli konuşmalar sosyal medyada yoğun olarak yer almaktadır. Şüphesiz bu açıklamalar samimi, bilimsel ve toplumun doğru aydınlanmasına katkı sağladığı müddetçe olumlu kabul etmek gerekir. Bununla birlikte bilgi paylaşımında bulunan kişi veya kurumun dinî yeterliliğe sahip olması önem arz etmektedir. Bu duyarlılık, dine saygı ve güveni arttırdığı gibi bilgi kirliliğini de ortadan kaldırır. Aksi halde dinî konuların magazinsel bir anlayışla servis edilmesi, halkın inanç değerlerine olan saygısına zarar verdiği gibi; neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamakta da güçlük çekilmektedir. Çoğu kez dinî bir cümle veya kelime bağlamından koparılarak reyting amacıyla sosyal medyada dolaştırılarak, oluşun belirsizlik nedeniyle dini değerler hafife alınarak istihza konusu yapılmaktadır. Basın yayın organlarında sanal gündem oluşturularak kolayca insanların vicdanı incitilmektedir. 21. asrın ilk çeyreğinde küreselleşme ve modernleşme süreciyle birlikte dinin anlatım tarzı, iletişim dili, konuşma üslubu ve sosyal hayata etkisi daha nazik bir hal almıştır.

Dinî içerikli iletişim ve konuşma üslubu, toplumun beklentilerine uygun olmalıdır. Özellikle itikat, ibadet ve ahlâk eksenli konuşmalar, sahih kaynaklara ve referanslara dayanmalıdır. Bununla birlikte dinî değerlerin sunumunda; gereksiz tartışmalara yol açacak ifadeler yer verilmemelidir. Özellikle dinî değerler üzerinden, kişisel yarar, şöhret ve ikbal beklentisi, kimseyi uzun soluklu mutlu etmemiştir. Keza ötekinin dindarlığını tartışmak, itham etmek, yargılamak korku ve azapla tehdit etme anlayışı da doğru değildir. Çünkü dinî değerlere ilişkin her türlü ödül veya cezanın

¹¹³ Burhaneddin Kayhan, *İslam Gençliğinin Stratejisi* (İstanbul: Sırdaş Yayınları, 1975), 56.

¹¹⁴ ez-Zümer 39/53.

¹¹⁵ Âl-i İmrân 3/139.

¹¹⁶ Vehbe Züheylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 2/358.

takdiri Allah'a aittir. Ortada dinin kutsalına bir saygısızlık varsa, onun sorgulanması yetkili mercilerin görevidir. Bireysel olarak kişi, dinî inançları gerekçe göstererek, ötekini yerme, incitme veya küçük düşürme hakkına sahip değildir.

Daha önce ifade edildiği gibi dinin anlatımında, verilmek istenen mesaj, açık ve net olmalıdır. Tarihin derinliğinde kalmış uç meseleleri, kenarda bırakılmış İsrailî hikâyeleri, menkıbe ve belirsizlikleri medya aracılığı ile gündeme taşımak gereksiz tartışmalara zemin hazırlamak demektir. Elbette bu gerekçeler dinî konuların açıklanmasına engel teşkil etmez. Aksine dinî konuların içeriğini, anlaşılmasını ve güzel bir dil ile sunulmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim peygamberler bile Allah'ın emirlerini iyi, doğru, güzel ve yerinde açıklasın diye kendi kavminin diliyle gönderilmişlerdir.¹¹⁷ Bu nedenle Allah elçilerinin sözleri ve tebliğleri, hereksin anlayacağı şekilde açık ve net olmuştur.

Dinî konuları; konferans, panel, seminer, vaaz, hutbe ve televizyon gibi programlarla anlatmak önemli bir fırsattır. Ancak sözlü programlarda; amaç, içerik süre, vurgu yapılacak cümleler önceden zihinde tasarlanmalıdır. Aşırı olmamak şartıyla duygu ve düşüncelerini anlatırken jest ve mimik hareketlerden yararlanılabilir. Ancak beden dili ile ses tonu, nefes alışverişi ve konuşma hızının doğru noktalarda değerlendirilmesi gerekir. Stresli ve üzüntülü hallerde; çok yüksek veya çok kısık sesle konuşmak, dinleyenleri olumsuz etkileyebilir. Muhatabı aktif tutmak amacıyla gerektiğinde konu ile ilgili olmak üzere mizah, hatıra gibi ilgi çekici örnekler verilebilir. Kur'an'da yer alan kıssalara, tarihsel olaylara vurgu yapılarak düşünce ufkunun açılmasına, insan ruhunda bir tatlılık ve heyecan oluşmasına imkân sağlanabilir.¹¹⁸

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de; bazı konuşmalarını örnekler üzerinden yapmıştır. Bu metot dinleyicinin kavrama gücünü arttırmakta ve konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Müminlerin birbirlerini sevme konusunda bir vücudun farklı organlarına,¹¹⁹ iyi arkadaşın misk kokusuna, kötü arkadaşın körükten çıkan kötü kokuya,¹²⁰ beş vakit namaz kılanın, günde beş kez suda yıkanıp temizlenen kimseye benzetilmesini örnek göstermek mümkündür.¹²¹ Bu usul ve açıklamalara rağmen gereğinden uzun konuşmak, izleyicilerin ilgisini olumsuz etkilemektedir. Zira bunların arasında yaşlı, hasta, yolcu, kadın ve çocuk gibi mazeretli kimselerin de olabileceği unutulmamalıdır.

¹¹⁷ İbrahim 14/4.

¹¹⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/370.

¹¹⁹ Buhârî, "Edeb"; 27; Müslim, "Birr", 66.

¹²⁰ Müslim, "Birr", 45.

¹²¹ Buhârî, "Mevâkî", 6.

Herkesin izlemesine açık olan televizyon, video gibi dijital programlarda; dinî içerikli konuşmalar aracılığı ile şüphe, ihtilaf ve yanlış algı oluşmasına sebep olacak tutum ve davranışlara yer verilmemelidir. Keza konuşma esnasında şahsiyet, kimlik, meslek, mezhep ve siyaset ayırımı yapmak, gerginliklere ve dargınlıklara neden olabilir. Çünkü dinin kutsalları, aynı zamanda toplumun ortak paydalarını oluşturmaktadır. Bu değerler; herhangi bir akımın ve düşüncenin lehine veya aleyhine bir müeyyide olarak kullanılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki herkes dinin rahmet, barış, adalet, inanç, ibadet, ahlâk ve muamelat gibi zenginliklerinden istifade etme hakkına sahiptir.

SONUÇ

Mekke'yi aydınlatan vahyin kuşatıcılığı karşısında katı cahiliye dönemi, kısa sürede çözülme sürecine girmiştir. Nazil olan sure ve ayetlerle orantılı olarak şirk, küfür, hurafe ve putçuluk sarmalı tevhid inancına dönüşmüştür. İlk âyetlerle birlikte Rabbini tanıma, okuma, kaleme yazma, düşünme, evrenin yaratılışı ve âhiret aleminin varlığı gibi hususlarla hidayete ulaşmanın kapısı aralanmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fiilî ve sözlü tebliği ile tanışan bu ilk nesil, erken dönemden itibaren geniş bir coğrafyayı aydınlatmaya başlamışlardır. Şüphesiz bu dönemdeki dini tebliğ, iletişim ve irşad faaliyeti İslâm tarihinin en önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır.

Yüce Allah, Zatı ile kulları arasındaki iletişimi sağlamak üzere peygamberler göndermiştir. Dolayısıyla dinin; tebliğ, davet ve telkin görevi bu kutlu elçilere verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm varlıkların isimlerini, mahiyetini her şeyin kendi adıyla tanımlanmasını, bilgi ve iletişim biçimini ilk peygamber Hz. Âdem'e bildirmiştir. Daha sonra gönderilen Hz. Nuh, Şuayb, Hud, İbrahim ve diğer peygamberler de kavimlerini tevhid inancına davet etmişler fakat onların taşkınlık, azgınlık, tepki ve itirazlarıyla karşılaşmışlardır. Buna rağmen zorlukları aşmak amacıyla halkına yönelik yumuşak, tatlı, müjde ve ikna edici bir üslubu tercih etmişlerdir. Bunun en canlı örneği; Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Musa'nın (a.s.) kardeşi Hz. Harun ile birlikte, kendisini Mısır halkının ilahı olarak ilan eden Firavun'a giderek onu hoş ve yumuşak bir dil ile tevhid inancına davet etmelerini istemesidir.

Nübüvvet zincirinin sona ermesiyle dinin anlatım usulü, tebliğ ve davet görevi peygamberlerin varisi konumunda olan ilim adamlarına verilmiştir. Bu itibarla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra, sahâbe, tabiîn ve devamında gelen İslâm âlimleri, Kur'ân ve Sünnetin çizgisinde kalmaya özen göstermekle birlikte itikadî ve amelî konulardaki ayrışmalar sonunda çeşitli fırkalar ortaya çıkmıştır. Zamanla bu fırka ve mezhepler arasında; Allah'ın sıfatları, iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek, iman amel ilişkisi, büyük günah meselesi, kulun fiil ve hürriyeti, hayır-şer problemi ve

imamet gibi konularda tartışmalar yaşanmış ve birbirlerini kafir, fasık ve münafık gibi sıfatlarla itham etmişlerdir.

Tarihteki deneyimlerden de anlaşıldığı gibi dinin anlatımında güzel ve yumuşak söz kadar, örnek davranışlar da önem arz etmektedir. Özellikle mümin olduğu halde yapmadığı bir işi yapmış gibi söylemesi ve davranması güven kaybına yol açmaktadır. Toplumda emanetlerin ehline verilmesi insanlar arasında adaletle hükmedilmesi, güzel ahlâkın gereği olan doğru söz ve davranışların ön plana çıkması, güzel öğütlerden daha etkili olmaktadır. Ayrıca dünya-âhîret şerefının Allah'a ait olduğu güzel sözü, O'nun katına çıkarmanın da güzel amel olduğu (salih amel) unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk b. Hemmam es-San'anî. *Tefsîru Abdurrezzâk*. Beyrût: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

Acar, Cafer. "Hz. Peygamber ve Genç Sahâbîler". *Gençlik ve İletişim* Ankara: DİB Yayınları, 2018

Ateş, Süleyman. *Kur'an Ansiklopedisi*. İstanbul: KUBA, 1997.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.

Aydın, Mehmet S. *İçe Kritik Bakış*. İstanbul: İyi Adam Yayıncılık, 1999.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrût: Dârü'l İhyâü't-Türas Arabî, 1952.

Buladı, Kerim. "Kur'an'ın Sözlü İletişimde Öngördüğü Dil Üslubu". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Kıbrıs: 2018), 21-54.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*. çev. Abdullah Öz vd. İstanbul: Damla Yayınevi, 1995.

Cevdet Paşa, Ahmed. *Peygamberlerin Kıssaları ve Halifelerin Tarihi*. Sadeleştiren: Ali Arslan. İstanbul: Arslan Yayınları, 1977

Çağrıncı, Mustafa. "Samimiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/408-409. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1969.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Kahire: Darü'İhyau's-Sünneti Nebeviyye, ty.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail el-Kureşî ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'an'ı'l-Azîm*. Kahire: Dârü'l Hadis, 1988.

Ebû Mansur el-Mâtürîdî. *Te'vilatü'l Kur'an*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006.

Ersoy, Mehmed Akif. *Safahat*. Ankara: TDV Yayınları, 2009

Gary Chapman. *Gençler İçin Beş Sevgi Dili*. çev. Elif Akbaş. Ankara: Sistem Yayıncılık, 2006.

Goethe, Johanne Worgfond Von. *Goethe Derki*. çev. Gürsel Aytaç. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

Hamidullah, Muhammed. *Le prophète de l'Islam: Sa vie et son oeuvre*. 2 Cilt. Paris: 1959.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. M. Said Mutlu. İstanbul: İrfan Yayınları, 1972.

Harputî, Abdullatif. *Tenkîhu'l-keîâm fî akâidi ehli'l-İslâm*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 133.

İbn Kesîr. *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*. çev. Bekir Karlığa - B Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.

İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed. *Câmiu'l-Usûl*. çev. Kemal Sandıkçı - Muhsin Koçak. İstanbul: Ensar Yayınları, 2008.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. 2. Cilt. Kahire: Mustafa es-Sakkâ, 1955.

Karaman, Fikret. *Gönül ve İlim İnsanı, Bahaddin Bilhan*. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Meali Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2003.

Kayhan, Burhaneddin. *İslâm Gençliğinin Stratejisi*. İstanbul: Sırdaş Yayınları, 1975.

Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli. çev. Ali Özek vd. İstanbul: İSAM yayınları, 1993.

Kutub, Seyyid. *Fî Zılâl-il-Kur'ân*. çev. Bekir Karlığa vd. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1972.

Mahfuz, Ali. *Hidâyetü'l-mürşidîn*. Kahire: Dârü'l-İ'tisâm, 1952.

Merağî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. Mısır: Mustafa Merağ Matbaası, 1965.

Mevdûdî. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Yusuf Karaca vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Mevlânâ Celaleddini Rûmî. *Şerh-i Mesnevi*. çev. Tâhiru'l-Mevlevî. İstanbul: Şamil Yayınevi, t.y.

Mevlânâ, Muhammed İsmail Panipeti. *İslâm Yayılış Tarihi*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Toker Yayınları, 1971.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-Şâhih*. Beyrût: Dârü'l İhyâu't-Türas Arabî, 1952.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb* (Tefsîru'l-Kebîr). Beyrût: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye, 1990.

Roger Garaudy. *Siyonizm Dosyası*. çev. Nezhiz Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.

Savaş, Mehmet. “*Hz. Muhammed'in İnsanlığın Problemlerine Getirdiği Çözümler*” *İslâm'ın İnsana Bakışı*. haz. Fikret Karaman. Elâzığ: TDV Yayınları, 2002.

Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 2002.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tefsîru Beyân Maa Esbâbü'n-Nüzul li's-Süyûtî*. Beyrût: Dârü'r- Reşid, 1960.

Vakkasoğlu, Vehbi. *İslâm Şairi Mehmed Akif*. İstanbul: Cihan Yayınları, 1983.

Taberî, Muhammed b. Cerir. *Tefsîru't-Taberi*. İhtisar ve Tahkik: M. Ali es-Sabûnî. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2019.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. Humus: Neşru Meketebetü'd- Darü'd- Da've, 1965.

Vehbi, Mehmed. *Hülasatü'l-Beyân Fî Tefsiri'l-Kur'ân*. İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966.

Yazır, Elmalı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Yayınları, 1971.

Yunus Emre. *Divan Seçmeler*. haz. Mustafa Tatçı. Ankara: DİB Yayınları, 2021.

Yıldırım, Celal, *Asrın Kur'ân Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, ty.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf*. Kahire: Matbatü'l İstikâme, 1953.

Zeydan, Abdülkerim. *İslâm Davetçilerine*. çev. Nezir Demircan. Ankara: İkbâl Yayınları, 1968.

Züheyli, Vehbe. *Tefsîru'l-Münîr*. çev. Hamdi Arslan vd. İstanbul: Ri-sale, 2017.

